

پژوهشی در اسراف و راه‌های مقابله با آن

حسنیه نوروزی

عضو حلقه علمی بلاغ خواهران

چکیده: مصرف‌گرایی، مصرف بی‌رویه و نابود کردن داراییهای اقتصادی است که متأثر از عوامل متعددی؛ از قبیل فرهنگ عمومی، هنجارها و ارزشها و قوانین حاکم بر جامعه است. دین اسلام بر حفظ مال، تامین نیازهای زندگی، سرمایه‌گذاری اقتصادی و تامین رفاه زندگی برای خود و افراد تحت تکفل با معیار رعایت اعتدال و میانه‌روی تأکید کرده است. مقاله حاضر با روش اسنادی و کتابخانه‌ای و رویکردی تربیتی با استفاده از آموزه‌های اسلامی، آثار مصرف‌گرایی در جامعه را بررسی کرده است. نویسنده پس از بررسی راه‌های مقابله با اسراف از جنبه فردی، خانوادگی و اجتماعی، نتیجه می‌گیرد که مصرف به‌تنهایی پدیده‌های مذموم نیست بلکه مصرف‌گرایی که اسراف و تبذیر است، آثار منفی داشته و در اسلام مذموم است.

واژگان کلیدی: مصرف، مصرف‌گرایی، اسراف، تبذیر، اسلام.

مقدمه

اسراف و در مقابل آن صرفه‌جویی به‌طور گسترده در کتب دینی و اخلاقی بحث شده است. برای انسان‌های غافل تنها هنگام مشکلات صرفه‌جویی جلوه پیدا می‌کند، اما اسلام که مکتبی برای سعادت بشر است، اسراف را همیشه امری ناپسند می‌شمارد. دستیابی به موفقیت در عرصه‌های گوناگون، با رواج مصرف صحیح در جامعه انجام

می‌شود و این ارادهٔ مردمی با فرهنگ‌سازی و تلاش همه‌جانبه، استمرار می‌یابد تا مشکلات ناشی از محدودیت منابع، کمترین تأثیر منفی را در جامعه بگذارد. مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مد ظله) سال ۱۳۸۸ را «سال حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف» نامیدند. اگر نخبگان و تودهٔ مردم به ضرورت آن پی ببرند می‌توان معضلات اشاره‌شده را حل کرد.

مقام معظم رهبری در زمینهٔ اسراف فرمودند: «ما در زمینهٔ مصرف و هزینه‌کردن منابع مالی کشور، دچار نوعی بی‌توجهی هستیم که بایستی آن را تبدیل کنیم به یک توجه و اهتمام خاص».

از نظر ایشان، جلوگیری از اسراف فقط وظیفهٔ مردم نیست، بلکه مسؤولین هم در این زمینه وظیفه‌ای سنگین دارند^۱.

به دلیل اهمیت بحث و اجابت دعوت رهبر انقلاب، برخی از راه‌های مقابله با اسراف را بیان می‌کنیم؛ زیرا ریشه‌کنی بیماری اسراف در جامعه بدون درمان یکایک افراد میسر نیست و به اندازه‌ای که افراد جامعه در فکر و عمل متحول شوند، می‌توان به تحول اجتماعی آنان نیز امید بست.

مفهوم‌شناسی اسراف و تبذیر

معنای اسراف «تجاوز از حدّ وسط» است. غالباً این واژه درباره رفتار انسان به کار می‌رود و شامل عبور از هر حدّی؛ از قبیل زیاده‌روی در رفتارهای اخلاقی، فرهنگی، سیاسی، اعتقادی و اقتصادی، اعم از فردی و اجتماعی می‌شود^۲.

معنای تبذیر نیز «پراکنده‌ساختن» و «جداکردن» است که به تدریج در معنای مجازی «نابود کردن و هدردادن مال» و به تعبیر عامیانه «ریخت‌وپاش» به کار رفته است^۳.

برخی گفته‌اند: «تبذیر هزینه‌کردن مال در جایی است که هزینهٔ آن سزاوار نیست». به عبارتی دیگر، تبذیر مصرف کردن مال به صورتی است که به اتلاف منجر شود^۴.

۱. سخنرانی مقام معظم رهبری، حرم مطهر رضوی، فروردین ۱۳۸۸.

۲. علی‌اکبر دهخدا، فرهنگ دهخدا، ذیل واژه اسراف، ج ۱۰، ص ۱۰۲۶.

۳. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۴۰۸.

۴. فخرالدین طریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۲۱۷.

معیار اسراف و تبذیر

ناپسند بودن اسراف با سه ملاک تعیین می‌شود:

۱. گناهان شرعی

معصیت انسان را از مسیر طاعت الهی خارج می‌کند. اگر معصیت بدون صرف مال باشد، اسراف است که تجاوز از دستورات دینی است و اگر مالی هم خرج شده باشد، علاوه بر معصیت، تبذیر و اسراف اقتصادی نیز هست که گناهی دیگر خواهد بود؛ لذا بعضی لغت‌شناسان و مفسران، آن را به «خوردن مال حرام» و برخی آن را به «تجاوز از حلال به حرام» معنی کرده‌اند و عده‌ای نیز آن را به «انفاق در راه گناه» تفسیر کرده‌اند.

۲. حکم عقل و معیارهای عقلی

عقل به زشتی اتلاف مال حکم می‌کند و تجاوز از آن را نوعی سفاهت و جهالت می‌شمارد؛ مانند انفاق به کسی که استحقاق آن را ندارد. مرحوم شیخ سربط در توضیح آیه شریفه **«كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا»** می‌فرماید: هر انفاق و مصرف نالایق که کی‌لام را زشت شمرد و به صاحبش ضرر رساند، اسراف و حرام است.

۳. عرف جامعه

گاهی عرف اجتماعی عامل تعیین‌کننده «حدّ» در اسراف است؛ مثلاً مصرف مال در مصالح شخصی، زن و فرزند یا انفاق آن برای مصالح دیگران، محدود به حدّی است که عرف جامعه آن را براساس موقعیت اقتصادی و اجتماعی هر فرد مشخص می‌کند که کاستی از آن، مصداق بخل است و زیاده‌روی از آن خارج شدن از اعتدال و ورود به گروه مسرفین خواهد بود.^۲

اینک به نمونه‌هایی از اسراف و زیاده‌روی توجه می‌کنیم:

۱. **تضییع کالا، هر چند اندک:** امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «خدای عزوجل میانه‌روی را دوست دارد و از اسراف، حتی کنار گذاشتن هسته (میوه) و زیادی نوشیدنی ناخوش است، زیرا آنها به کار می‌آیند.»^۳

۱. شیخ طبرسی، تفسیر مجمع البیان، ذیل آیه شریفه، ج ۴، ص ۶۳۸.

۲. مقاله اسراف و راه‌های مبارزه با آن، ماهنامه فرهنگی عقیدتی نگهبان انقلاب، ش ۶۷، آذر ۱۳۸۰.

۳. شیخ حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۵۵۱.

براین اساس، استفاده نکردن از مواد غذایی و پوشاک مصرف‌شدنی، نابودی آنها بر اثر استفاده نادرست، ضایعات فلزات و مواد پلاستیکی، نابود کردن زباله‌های بازیافتی و هدر دادن بنزین هنگام سوخت‌گیری و ... از مصادیق اسراف است.

۲. استفاده بیش از مقدار نیاز: مصرف زیاد کالاها و خوراکی‌ها به دلیل زیان‌بار بودن اسراف است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «اسراف نیست آنچه بدن را سالم نگه می‌دارد بلکه اسراف تباه کردن مال و زیان به بدن است»^۱.

۳. استفاده نادرست از منابع و امکانات مادی و طبیعی عمومی: امام علی علیه السلام می‌فرماید: «ادقوا اقلامکم و قاربوا بین سطورکم و احذفوا من فضولکم و اقصدا قصد المعانی و ایاکم و الاکثار»^۲؛ قلم‌های خود را ریز بتراشید، سطرها را نزدیک بنویسید، اضافی ننویسید و مقصود را هرچه فشرده‌تر بنگارید؛ مبادا زیاده‌روی کنید. «اموال عمومی جامعه مسلمین نمی‌تواند کمترین زبانی را تحمل کند؛ حتی به اندازه‌ای که کارمندی در اداره‌ای سطری را درشت‌تر بنویسد یا جمله‌ای را در نامه‌ای اداری کمی طولانی کند.

۴. از دیگر نمونه‌های اسراف می‌توان به اسراف در تهیه مقدمات عبادی (مثل وضو و ...) و اسراف در وقت و گذراندن آن به بطالت و بی‌برنامگی اشاره کرد.

عوامل اسراف

اسراف نیز مانند سایر اعمال، برخاسته از عواملی است که بدون توجه به آن، حذف آن از زندگی فردی و اجتماعی عملی نخواهد بود، برخی از این عوامل عبارت‌اند از:

۱. خودنمایی

بسیاری از افراد خواهان خودنمایی و جلب توجه دیگرانند. افراد ناکام و نیز انسان‌های ثروتمندی که در رسیدن به خواسته‌هایشان سرخورده و عقده‌ای شده‌اند، با اسراف و ولخرجی و ریخت‌وپاش‌های غیرمعقول، قصد خودنمایی دارند.

رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در حدیثی می‌فرماید: «هر کس بنایی را از روی ریا و سمعه بسازد، تهدید به عذاب الهی می‌شود. شخصی پرسید: چگونه بنایی با این وصف ساخته می‌شود؟ حضرت فرمود: ساخت‌وسازی بیش از اندازه که برای فخرفروشی بر همسایگان

۱. محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۴، ص ۵۳.

۲. محمدرضا و محمد حکیمی، الحیلة، ترجمه احمد آرام، ج ۴، ص ۳۴۱.

و برادران دینی‌اش انجام شود»^۱.

۲. فساد اخلاقی

در بعضی مردم، زمینه اسراف را باید در شخصیت اخلاقی آنان جستجو کرد؛ زیرا شخصی که خود را به قانون‌شکنی و سرکشی عادت کرده است، معمولاً نمی‌تواند فرد معتدلی در امور مالی‌اش باشد و همواره بر اثر هوس‌رانی سرمایه خود را در راه تامين عادات زشت به‌هدر خواهد داد.

بنابراین در بعضی از آیات قرآن کریم، عنوان «اسراف» در کنار برخی گناهان دیگر بیان شده است:

﴿كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ﴾؛ «این‌گونه خداوند هر اسراف‌پیشه گرفتار شک را، گمراه و به خود وامی‌گذارد».

۳. تقلید

تقلید، نیز از عوامل اسراف شمرده می‌شود. چه بسا کسی که الگوی مصرف خود را؛ مانند نوع پوشش، وسیله نقلیه، لوازم زندگی و... براساس نوع و کیفیت مصرف دیگران قرار می‌دهد، در بسیاری موارد از حدود فردی، اجتماعی و اقتصادی خود تجاوز نموده و به اسراف مبتلا شود. به‌یقین، این افراد آسایش را از خود و خانواده‌شان سلب کرده و خود را در رنجی بی‌پایان قرار خواهند داد.

در حدیثی، امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «ایاک ان تطمح بصرک الی من هو فوقک؛ زینهار که چشم به زندگی بالاتر از خویش دوزی»^۲.

۴. ثروت اضافی

اگر درآمد به اندازه رفع نیاز باشد، به‌ناچار بر مصرف نظارت می‌شود؛ ولی اگر مقدار ثروت بیش از احتیاجات باشد و فرد از تربیت اخلاقی و فرهنگ صحیح مصرف بی‌بهره باشد، به اسراف و زیاده‌روی کشیده خواهد شد.

۵. استعمار

اشاعه فرهنگ و لخرجی در جوامع بشری، می‌تواند از سوی استعمارگران حربه‌ای مؤثر باشد؛ زیرا استعمار از این راه، هم بازار فروشی برای کالاهای مصرفی اضافی خود فراهم می‌نماید و هم مردم را درگیر هزینه‌های سنگین زندگی ناشی از مصرف بی‌رویه می‌سازد.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۳، احکام المساکن، باب ۲۵، ح ۴.

۲. شیخ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۳۷.

مقابله و ایستادگی در برابر تهاجمات فرهنگی و اقتصادی استعمار، جز با آگاهی کافی میسر نخواهد بود و انسان باید با بصیرت کافی، خود و دیگران را از این بلای خانمان سوز رهایی بخشد.^۱

پیامدهای مادی اسراف

۱. هدررفتن سرمایه و ابتلا به فقر

قال الله تبارک و تعالی: «فَكَفَّرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ»؛ «نعمت‌های خدا را کفران کردند، خدا هم به دلیل آن کفران و معصیت، طعم گرسنگی و بیمناکی را به آنها چشانید و مانند لباس سراپای وجودشان را پوشانید».

۲. زیرپانهادن حقوق مردم

امام موسی بن جعفر علیه السلام می‌فرماید: «مصرف بی‌رویه سبب می‌شود که انسان از بهره‌مندی و استفاده از امکانات و منابع محروم شود».^۲
از آنجایی که امکانات و منابع ما، متعلق به نسل‌های آینده است، اسراف باعث محرومیت آن نسل می‌شود و همچنین از پس‌انداز سرمایه که یکی از ارکان توسعه است، جلوگیری می‌کند.

۳. کاهش روزی و برکت

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «ان مع الاسراف قلة البركة؛ اسراف برکت را کاهش می‌دهد».^۳

پیامدهای معنوی اسراف

۱. یار و همدم شیطان شدن

«إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ»؛ «تبذیرکنندگان برادر شیطان هستند».^۴
تبذیرکنندگان برادران شیاطینند؛ چنانکه شیطان به نادرستی از نیروهایش در گمراهی مردم استفاده می‌کند، آنان نیز نعمت‌های خدا را کفران کرده و به نادرستی از آن بهره می‌برند.

۱. سید مهدی موسوی، پژوهشی در اسراف، ص ۵۷.

۲. محمدرضا حکیمی، الحیة، ترجمه احمد آرام، ج ۲، ص ۲۵۶.

۳. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۵۴۳.

۴. اسراء/۲۷.

۲. بی‌بهره از هدایت پروردگار عالم
 ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ﴾

۳. مستجاب‌نشدن دعاها

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «دعای چهارنفر؛ از جمله فردی که ثروت داشته و آن را تباه کرده است مستجاب نمی‌شود، آن کس به خداوند عرض می‌کند: پروردگارا، به من روزی ده، خداوند می‌فرماید: آیا تو را به میانه‌روی و اصلاح امور فرمان ندادم؟»^۱

۴. قرار گرفتن در بین مغضوبین

﴿لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ * مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ﴾^۲؛ «بارانی از گل و سنگ بر آنها فرستادیم، (آن گل و سنگ) نزد پروردگارت برای تجاوزکاران نشانه‌گذاری شده است».

۵. گرفتاری در منجلاب گناه و فساد

اسراف سرمایه را تباه می‌کند؛ لذا اسراف‌کار برای جبران این هزینه‌ها در معرض رذایلی اخلاقی؛ همچون بخل و حرص یا مفاسدی اقتصادی؛ مانند ربا، رشوه و اختلاس قرار می‌گیرد.

همچنین، اسراف و تبذیر غالباً همراه با گونه‌ای مصرف‌گرایی، رفاه‌زدگی و غرق‌شدن در لذات مادی است که خود منشأ فساد است، لذا قرآن کریم مسرفان را «مفسد» دانسته و می‌فرماید:

﴿وَلَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾؛ «فرمان اسرافکاران را پیروی نکنید، آنانکه در زمین فساد می‌کنند و اصلاح نمی‌شوند».

چگونه از اسراف جلوگیری کنیم؟

راه علاج اسراف، فقط توجه و تفکر در آیات و اخبار شریفه‌ای است که در مذمت آن وارد شده و انسان را از عواقب دنیوی و اخروی آن برحذر می‌دارد. نکته این است که اسراف، نوعی مرض است و خلاف عادت محسوب می‌شود و هیچ عاقلی تمایل ندارد به غیرطبیعی بودن متهم شود.

اینک، به برخی از راه‌های مقابله با اسراف اشاره می‌کنیم:

۱ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۳۴۴..

۲ ذاریات/۳۳ و ۳۴..

۱. راهکارهای فردی مقابله با اسراف

۱.۱. تقویت بینش توحیدی

یقین و اعتقاد راستین به حضور خداوند متعال و مالکیت مطلق او، مانع از اسراف و تجاوزگری است. فردی که در راه حق قدم نهاده، محال است ذره‌ای از امکانات و استعدادهای مادی و معنوی خود را در مسیر باطل مصرف کند. امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «المؤمن حسن المعونة، خفيف المؤمنة، جيد التدبير لمعيشته»^۱ فرد با ایمان، کمک و یاریش به دیگران نیک است، هزینه‌اش اندک و مدیریت زندگیش نیکوست.

۱.۲. تقوا و خودسازی

مؤمن با پرهیزکاری مانع از اسراف‌کاری در تمام عرصه‌های زندگی می‌شود. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «علموا عبادالله، ان التقوى دار حصن عزيز و الفجور دار حصن ذلیل»^۲ ای بندگان خدا، بدانید که تقوا درژی محکم و شکست‌ناپذیر و هرزگی و گناه خانه‌ای در حال فرو ریختن است.

۱.۳. مددجویی از پروردگار

امام سجاده علیه السلام می‌فرماید: «خدایا، بر محمد و خاندان محمد درود فرست، مرا از اسراف و زیاده‌روی بازدار، به بخشیدن و میانه‌روی مستقیم ساز، روش نیکو در معیشت و زندگی را به من بیاموز، مرا به لطف خود از بیجا خرج کردن بازدار، روزی مرا از راه حلال روان گردان و انفاق و مخارجم را در راه‌های خیر و نیکی قرار بده»^۳.

۲. راهکارهای خانوادگی مقابله با اسراف

۲.۱. مدیریت شایسته

امام علی علیه السلام فرمود: «حسن التدبير و تجنب التبذير من حسن السياسة؛ نیکی تدبیر و دوری گزیدن از اسراف و تبذیر از خوش‌سیاستی است»^۴. مدیر بالیاقت، با تدابیری مناسب میان تهیه مایحتاج زندگی و میزان درآمدش رابطه‌ای متعادل برقرار می‌کند که نه تنها، کمبود بودجه‌ای برای تأمین زندگی

۱. شیخ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۲۴۹.

۲. محمد دشتی، ترجمه نهج البلاغه، حکمت ۱۵۷، ص ۲۹۳.

۳. فیض الاسلام، شرح صحیفه سجادیه، دعای ۳۰، ص ۲۸۹.

۴. عبدالواحد آمدی، غررالحکم، ج ۱۱، ص ۳۲۲.

شرافتمندانه و درخور شأن نداشته باشد بلکه مقداری از اموالش را برای مواقع اضطراری پس‌انداز می‌کند.

۲.۲. تربیت خانوادگی صحیح

امام علی علیه السلام به فرزندش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «همانا قلب نوجوان همچون زمین خالی از هر بذری است که هرچه در آن بپاشی می‌پذیرد، پس من به تربیت تو پرداختم، قبل از اینکه زمان آن بگذرد.»^۱ صفات اخلاقی خانواده بی‌بندوبار و مسرف بر ساختار روحی فرد، تاثیر می‌گذارد.

۲.۳. نقش الگویی والدین در ترویج محاسن اخلاقی

والدین مهمترین الگوهایی هستند که در آشناساختن کودکان با اعتدال در مخارج مالی و قناعت در زندگی نقش به‌سزایی دارند.

۳. راهکارهای اجتماعی مقابله با اسراف

۳.۱. تبلیغات و ارائه الگوی صحیح مصرف

امام علی علیه السلام الگوی صحیح مصرف را به عثمان بن حنیف (فرماندار بصره) این‌گونه معرفی می‌نماید: «به‌سرعت سوی آن مهمانی شتافتی که خوردنی‌های رنگارنگ برایت آوردند و پی‌درپی کاسه‌های پر از غذا جلوی تو نهادند. گمان نمی‌کردم می‌بهمانی مردمی را بپذیری که نیازمندانش با ستم محروم‌شده و ثروتمندانش بر سر سفره دعوت شده‌اند، اندیشه کن در کجایی؟ و بر سر کدام سفره غذا می‌خوری؟ پس دور بیفکن غذایی را که به حلال و حرام‌بودنش آگاه نیستی و مصرف کن آنچه را که به پاکیزگی و حلال‌بودنش یقین داری.»^۲

میان‌ه‌روی در تهیه و مصرف مواد گوناگون؛ مانند خوراکی‌ها، توجه به حلال و حرام‌بودن نعمت‌های الهی و رعایت اعتدال در مصرف همگانی؛ از جمله الگوهایی است که امام علیه السلام در مصرف عمومی به همه افراد سفارش کرده‌اند.

مبلغین نیز که پرچم‌داران هدایت و رستگاری‌اند، باید الگوی ساده‌زیستی باشند تا زندگی، رفتار و کردارشان سرمشق دیگران باشد.

۳.۲. معرفی الگوهای ساده‌زیستی

نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه طاهرين بالاترين نمونه‌های عینی الگوی مصرف در اسلام‌اند.

۱. محمد دشتی، ترجمه نهج البلاغه، نامه ۳۱، ص ۳۹۳.

۲. محمد دشتی، ترجمه نهج البلاغه، خطبه ۴۵، ص ۵۵۳.

زهد و ساده‌زیستی از اصول زندگی نبی اکرم صلی الله علیه و آله بود، ساده غذا می‌خورد، ساده لباس می‌پوشید و بر مرکب بی‌زین و پالان سوار می‌شد.^۱ شخصیت‌هایی؛ همچون امام خمینی؛ علما، مراجع، مقام معظم رهبری و بسیاری از فرهیختگان و فرزندان عرصه علم و دانش الگوهای عصر حاضرند. حضرت امام خمینی؛ درباره اسراف در همه ابعادش و به‌ویژه در مصرف، حساسیت مخصوصی داشت؛ برای نمونه یکی از مسوولین دفتر امام خمینی قدس سره می‌نویسد: یک‌بار مسئول امور مالی، پشت پاکتی چیزی نوشت و به امام داد، امام در کاغذی کوچک جواب آن را داد و در زیر آن چنین نوشت: شما می‌توانستید در این قطعه کوچک نیز بنویسید. «از این‌رو، آن برادر کاغذخورده‌ها را جمع‌وجور می‌کرد و در کیسه‌ای می‌گذاشت و هنگامی که می‌خواست برای امام مطلبی بنویسد، روی آن کاغذپاره‌ها می‌نوشت، امام هم زیرش جواب می‌نوشت.»^۲

۳.۳. نظارت بر بازار کار و جلوگیری از کالاهای تجملی

لازم است؛ همه افراد به‌خصوص مسئولین به بازار کار و مصرف اجناس توجه کنند تا با دوری از تجملات و مصرف کالاهای ایرانی، به خودکفایی برسیم. فروش لوازم ایرانی با کیفیت مرغوب، ما را از چشم‌وهم‌چشمی مصون می‌دارد و این صرفه‌جویی به افزایش ثروت و ایجاد کار در جامعه اسلامی منجر خواهد شد.

۳.۴. نقش رسانه‌ها و آموزش و پرورش در اصلاح الگوی مصرف

رسانه‌ها و تلویزیون در ترویج این فرهنگ نقش بسیار مهمی برعهده دارند؛ ضروری است که در برنامه‌های رادیو، تلویزیون و سینما به اهمیت اعتدال و میانه‌روی در اسلام توجه‌شده و روح انسان‌های خفته و غافل را بیدار نماید.

به آموزش و پرورش خانه دوم فرزندان ما گفته می‌شود که شخصیت اجتماعی کودکانمان در آن شکل می‌گیرد. لازم است، مربیان با توصیه به دانش‌آموزان، آنان را از هرگونه اسراف در پوشش، لوازم تحریر، وقت، استعدادها و توانایی‌ها برحذر دارند و کودکان با الگوپذیری از مربیان خود، فرهنگ ساده‌زیستی و قناعت را بیاموزند.

۳.۵. نقش نهادهای قانونی و عوامل اجرایی

برخورد با عوامل اجرایی مانند عوامل تجمع ثروت؛ می‌تواند به پیشگیری از این انحراف منجر شود؛ چرا که انباشته‌کردن مال و تجمع ثروت عاملی قوی برای گسترش

۱. محمدحسین طباطبایی، میزان فی تفسیرالقرآن، ج ۱۶، ص ۳۱۴.

۲. مقاله اعتدال در انفاق و مصرف به نقل از سایت اینترنتی: www.hawzah.net

روحیه اسراف است.

قرآن مجید کسانی را که ثروت جمع کرده‌اند و از انفاق آن در راه خدا امتناع می‌ورزند، به عذاب دردناکی بشارت داده است.^۱ اهرم‌هایی نظیر منع احتکار و ربا، وضع مالیات‌هایی برای مصارف تجملاتی، تشویق مردم به پرداخت حقوق واجب (خمس و زکات)، دعوت به انفاق‌های مستحبی برای رفع نیازهای محرومین به عدم تمرکز ثروت در اختیار گروهی از افراد جامعه کمک می‌کند.

نتیجه

از بحث‌های مطرح‌شده می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

۱. با نیروی ایمان به خدا و معاد می‌توان از اسراف در امان بود؛ زیرا کسی که به وجود خدا و روز قیامت باور دارد، هیچ‌گاه از دستورات خدا سرپیچی نمی‌کند و خود را گرفتار عذاب پروردگار نخواهد کرد.
۲. تبلیغ گفتاری و نوشتاری در مساجد، مدارس و محافل توسط مبلغین، معلمین، رسانه‌های گروهی و نصب تابلوهایی در معابر عمومی با موضوع ضرر اسراف، از جمله فعالیت‌های ضروری است.
۳. باید ساده‌زیستن را به مردم تلقین نمود و زندگی نورانی پیشوایان دین؛ مثل پیغمبر اسلام ﷺ و حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام را برای مردم الگو و سرمشق قرار داد.
۴. کم‌مصرف کردن باید به عادت تبدیل شود.
۵. مبارزه با اسراف باید از طبقات بالا و از سازمان‌های دولتی شروع شود تا دیگران از آنها پیروی کنند.
۶. فاصله‌گرفتن از اسراف‌کنندگان، محدود کردن رفت‌وآمد با آنها و ایجاد تنفر از آنها در جامعه مردم را از اسراف دور می‌کند.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. سیدرضی، نهج البلاغه، ترجمه مرحوم دشتی، ائمه، بی‌جا، ۱۳۷۹.
۳. صحیفه سجاده، ترجمه و شرح سید علی نقی فیض الاسلام، فقیه، چ چهارم، ۱۳۷۷.

۴. آمدی، عبدالواحد، *غررالحکم و دررالکلم*، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۶۶.
۵. احسانی تیرتاشی، یدالله، *اسراف چرا؟*، نشرورامین، ۱۳۷۶.
۶. اسلامی پناه، هادی، *اعتدال و انفاق در مصرف*، پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، ۱۸ مرداد ۱۳۸۸ و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، ۳ مهر ۱۳۸۸، <http://www.hawzah.net>
۷. اصفهانی، راغب، *مفردات الفاظ قرآن*، حوراء، تهران، ۱۳۷۹.
۸. بی‌نام، *اسراف و راه‌های مقابله با آن*، ماهنامه عقیدتی فرهنگی نگهبان انقلاب، شماره ۶۷، آذر ۱۳۸۰.
۹. جلائیان، صحت، *پایان‌نامه اسراف از دیدگاه قرآن و سنت*، مدرسه علمیه نجس، ۱۳۸۵.
۱۰. حرانی حلبی، علی‌بن‌حسین‌بن‌شعبه، *تحف العقول*، آل‌علی علیه السلام، چ سوم، ۱۳۸۳
۱۱. حر عاملی، محمدبن‌حسن، *وسائل الشیعة*، تحقیق مؤسسه آل‌البتی علیهم السلام لاحیاء التراث، مهر، قم، بی‌تا.
۱۲. حکیمی، محمد و محمدرضا، *الحیة*، ترجمه احمد آرام، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰.
۱۳. دهخدا، علی‌اکبر، *لغت‌نامه دهخدا*، دانشگاه تهران، چ دوم، ۱۳۷۷.
۱۴. شاه‌آبادی، محمدعلی، *مروری بر تجمل و اسراف*، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۰.
۱۵. طباطبایی، سید محمدحسین، *المیزان فی تفسیر القرآن*، مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، چ پنجم، قم، ۱۴۱۷ق.
۱۶. طبرسی، فضل‌بن‌حسن، *مجمع البیان*، منشورات الشریف الرضی، الطبعة السادسة، ۱۳۹۲ق.
۱۷. طریحی، فخرالدین، *مجمع البحرين و مطلع النیرین*، مؤسسه البعثة، قم، ۱۴۱۵ق.
۱۸. کلانتری، علی‌اکبر، *اسلام و الگوی مصرف*، بوستان کتاب، دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ۱۳۸۷.
۱۹. کلینی، محمدبن‌یعقوب، *الکافی*، تحقیق علی‌اکبر غفاری، دارالکتب الاسلامیة، الطبعة الثانية، ۱۳۶۷ق.
۲۰. مجلسی، محمدباقر، *بحار الانوار*، مؤسسه الوفاء، الطبعة الثانية، بیروت، ۱۴۰۳ق.
۲۱. موسوی، سید مهدی، *پژوهشی در اسراف یا آفت سرمایه‌ها*، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۱.
۲۲. هاشم‌زئی، حجت، *مصرف صحیح*، راهکارها و آسیب‌ها از دیدگاه قرآن و حدیث، سنبله، مشهد، چ سوم، ۱۳۸۷.